

О. Егић, Ј. Хасанбеговић, Д. Поповић, З. Томић,
асистенти Правног факултета у Београду

ПРВИ СВЕТСКИ КОНГРЕС МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА ЗА УСТАВНО ПРАВО

Први светски конгрес за уставно право одржан је у Београду од 29. августа до 2. септембра 1983. године у организацији Међународног удружења за уставно право. У раду Конгреса учествовало је 197 научних радника из области уставног права и сродних научних дисциплина као и стручњака из одговарајуће праксе (од тога 127 страних и 70 домаћих учесника) из 46 земаља света.

Пре него што се изложи рад учесника Конгреса и значај првог скупа конституционалиста из безмало целог света неопходно је осврнути се са пар напомена на настанак ове младе међународне асоцијације.

Међународно удружење за уставно право основано је, на иницијативу Латинамеричког удружења за уставно право, у Београду крајем септембра 1981. године. На тада одржаној Оснивачкој скупштини усвојен је статут Удружења и изабран први Извршни комитет. За првог председника Удружења том приликом је изабран академик Јован Борђевић, а за генералног секретара професор Павле Николић, обојица професори Правног факултета Универзитета у Београду. Договорено је да седиште Удружења буде у Београду. Удружење је основано као самостална научна и професионална организација, која врши своју активност у складу са циљевима УНЕСКО-а. Основни правци деловања Међународног удружења за уставно право су унапређивање и развијање науке уставног права и повезивање националних и регионалних удружења уставног права у циљу развоја њихове сарадње и тиме омогућавања размене искустава и достигнућа теорије и праксе из ове области. Удружење својом делатношћу треба да допринесе остварењу циљева Повеље Уједињених нација и Опште декларације о правима човека и да у том циљу обједињује напоре свих заинтересованих у свету.

Општа тема Првог светског конгреса за уставно право — *модерни устав*, обрађена је у пет секција од којих се свака бавила разматрањем по једног кључног питања. Теме тих секција су биле: различита схватања модерног устава, уставотворна власт, проблеми примене савремених устава, проблеми тумачења савремених устава и контрола уставности закона.

Рад I секције Конгреса (тема: Различита схватања модерног устава)

Радам I секције руководио је професор Франсоа Лишер, професор Универзитета Париз I — Пантеон-Сорбона и члан Уставног савета Француске. Потпредседник је био академик Иштван Ковач, професор Универзитета у Сегедину и директор Института за правне и политичке науке Мађарске академије наука. Главни известиоци су били професор Рудолф Бернхард, директор *Max Planck* института за страну и међународно јавно право у Хајделбергу и професор Правног факултета Сенцу Универзитета у Токију, Наоки Кобајаши. Оба професора су у својим излагањима, Бернхард у усменој речи а Кобајаши у исцрпном писаном реферату, посебну пажњу посветили појмовним проблемима устава и, у оквиру тога, различитим значењима речи устав, тешкоћама самог дефинисања устава и, с тим у вези, напорима и достигнућима најзначајнијих представника класичне и савремене теорије конституционализма. Велики значај дат је од стране оба известиоца и питању форме и садржинне устава. Као пи-

тање за дискусију постављено је формално и материјално значење устава, а ту, пре свега, питање ширине уставне материје, обима уставних појмова које треба да регулише највиши правни акт једне земље, односно, која је то минимална и тиме обавезна садржина сваког устава чијим утврђивањем се омогућава разграничење уставног права као правне гране, с једне, и политике, с друге стране. Професор Кобајашчи се посебно задржао на друштвеном циљу и функцији модерног устава и значају и домету целокупног модерног конституционализма. Тако, разматрајући динамику развоја модерног устава констатује да „насупротив либералној „негативној држави“ којој одговара филозофија „laissez-faire“, у XX веку појава друштвених криза и међународних напетости ставља пред уставе нове захтеве да своје друштво воде према назначеним основним програмима, те се може рећи да се циљ устава променио у складу са идејом о „позитивној држави“. Потреба за уставом као актом ограничења власти ширењем политичке власти, јача и захтева од савременог устава амбивалентну мисију коју овај може да оствари само позитивним гаранцијама основних људских права.

Последње питање које су главни известиоци сматрали незаобилазним за расправу у секцији је проблем „живог устава“, или проблем потребе и могућности мењања и развијања устава у складу са променама друштвених околности. При томе се мора имати у виду да судбину демократског устава не одређују само услови земље у којој је донет и у којој се примењује већ и међународна ситуација. Стога се, истакао је професор Кобајашчи, у даљој перспективи, нови конституционализам мора кретати према мирољубивом и демократском светском систему, превазилазећи пароксијску затвореност система националних држава. Са овим закључком главног известиоца сложила се велика већина каснијих учесника у дискусији.

Након главних извештача бројни учесници Конгреса изложили су своје националне реферате, а сам крај рада секције протекао је у дискусији о покренутим питањима.

Професор Правног факултета Универзитета у Београду др Радомир Лукић, напоменувши да је одређење појма устава, као и свих других појмова термилошки проблем, те да се, може користити у различитим значењима, при чему је битна доследна употреба изабраног значења, навео је као најчешћа и најзначајнија следећа значења: правно-формално, материјално-правно, логичко, политичко и реално-друштвено. Према првом од наведених значења устав је закон највеће правне снаге, што се односи и на неписане уставе, пример је Велика Британија, где је начин стварања и промене уставних обичајних правила такође сложенији од промене обичајног права уставног карактера. У материјалном смислу устав чине норме које регулишу оно што је најважније у једној држави, тј., државну организацију, нарочито највише органе, затим права човека, економски систем. Како се овде јавља проблем логичког минимума уставне садржине, професор Лукић је мишљења да се он може разрешити одређењем логичког појма устава, у ком смислу устав садржи оно што је логички неопходно за постојање једног правног поретка, а то је одређење субјекта који је надлежан да донесе устав. Исти аутор наглашава као веома интересантно да ова одредба која показује ко је уставотворац, односно суверен, не мора постојати и врло често и не постоји у уставу у формалном смислу. У политичком смислу уставом се уређују политички односи, тј., органи највише политичке власти и начин вршења власти, док несклад између устава, било писаних или обичајних, формалних или материјалних, и реалног понашања људи отвара могућност одређења реалног друштвеног појма устава.

Лидија Баста, сарадник Института за упоредно право у Београду, изнела је став да се појам устава не може одредити без појма легитимитета државне власти и у свом реферату одредила устав као акт легитимације принципа легитимитета, подразумевајући под тим да је устав акт помоћу којег се процедурални предуслови за постизање консензуса у процесу доношења одлука нормативно одређују и даје им се правна

снага. Надаље, уставом се постојећи тип легитимне власти изражава и институционализује и правно оснажује у одређени облик организације, њиме се правно изражавају политичке границе носилаца политичке власти и обезбеђује датом политичком поретку нормативни идентитет. Истакавши, на крају, да се југословенски устав социјалистичке самоуправне демократије може схватити као акт самоодређења народа, који нормативно изражава нормативну садржину самоуправног легитимитета, Лидија Баста закључује да је овај Устав „акт позитивизације принципа самолегитимизације народа“.

За разлику од наведених учесника расправе у I секцији који су се у својим рефератима бавили теоријским питањима могућих схватања савременог устава и уз које треба поменути још и професора Силвестера Завачког, са Правног факултета Универзитета у Варшави и професора Миодрага Јовичића са Правног факултета Универзитета у Новом Саду, остали национални референти, као и учесници у дискусији, определили су се за приказ и расправу овог питања у оквирима уставне теорије и праксе своје земље. Тако је академик Иштван Ковач, професор Правног факултета Универзитета у Сегедину и директор Института за правне и политичке науке Мађарске академије наука, говорио о најважнијим обележјима уставног развоја у Народној Републици Мађарској. Питер Квинт, професор Правног факултета Универзитета Мериленда у Балтимору, о уставу САД-а као уставу ограничења и дискреционих овлашћења, затим учесници Конгреса из Канаде Дона Грешнер, Ерик Колвин, професори Универзитета Саскечевана из Саскатона и Џозеф Елиот Мегнет, професор Правног факултета Универзитета у Отави, о уставним конвенцијама и уставној реформи у Канади. Светомир Шкарић са Правног факултета Универзитета у Скопљу изложио је питање концепције и структуре Устава СФР Југославије од 1974. године, а професор Казуо Ота, професор Даиринг колеџа из Јапана, проблем положаја устава Јапана у савременом свету. Из замашног броја ових научних расправа које су истовремено и особени извештаји о специфичностима схватања савременог устава у наведеним земљама издвојимо, као илустративан пример, закључке професора Томаса Флајнера са Правног факултета Универзитета у Фрибургу који је, говорећи о историјском развоју концепта устава Швајцарске, истакао да, будући да Швајцарска никада није имала сувереног поглавару државе и да је политичка моћ увек остала у рукама народа, Швајцарски устав инструмент који је установљен од народа и кантона (суверен) који зависи од суверенитета малих демократских јединица (кантона и општина). Стога устав није уговор који даје легитимитет државним властима, није основни закон у смислу Grundgesetz-а СР Немачке, нити је инструмент који уређује тежу и противтежу између државних власти. По професору Флајнеру Устав Швајцарске је изведен из међународног уговора суверених власти које установљавају федералну власт, као инструмент који служи сувереном народу и кантонима који „намећу“ своју вољу федералној власти.

У дискусији су такође учествовали професор Луис Хенкин са Колумбија Универзитета из Њујорка, Лео Амон са Правног факултета Универзитета у Паризу, Зигфрид Магира, професор Универзитета у Келну, Војин Димитријевић, професор Правног факултета Универзитета у Београду и професор Улрих Карпен из Института за државно право Универзитета у Келну.

Рад II секције Конгреса (тема: Уставотворна власт)

Секцији је председавао Жан Франсоа Обер, професор Универзитета у Нојшателу и савезни саветник Швајцарске. Потпредседник секције је био професор Сјао Веијун, продекан Правног факултета у Пекингу. Главни известиоци су били Јоан Четерки, професор Правног факултета у Букурешту и министар правде своје земље и Ибрахим Шиа, професор Правног факултета Универзитета у Александрији и Арапскога универзитета из Бејрута. Поред реферата главних извештача, били су поднети и на-

ционални реферати Кине, Јапана, Израела, Бугарске и Пољске. После излагања главних извештаја и подносилаца националних реферата развила се је жива расправа у којој су покренута три најважнија питања: о носиоцу уставотворне власти, о начину њенога вршења или остварења, као и овлашћењима уставотворне власти.

У погледу носиоца уставотворне власти реферат професора Шне је полазио од класичне дводеобе на изворну или оригинерну и изведену или деривативну одн. институционализовану или установљену власт. Изворна власт је она која је у прошлости створила устав, док је институционализована она власт којој постојећи устав даје овлашћење да га мења делимично или потпуно. Расправа ће показати да класична дводеоба даје унеколико поједностављену слику стварности и да се питање о носиоцу уставотворне власти не поставља свуда на исти начин. Оно се наиме, не поставља на исти начин у државама са старијим и оним са млађим уставом. Код ових других не мора постојати разлика између изворне и изведене уставотворне власти. Посебан проблем представљају државе чија уставна повест познаје посебан ток. То су у првом реду Јапан, чији је тренутно важећи устав донет под америчком окупацијом, као и Израел, где је изабрана Уставотворна скупштина својевремено закључила да не треба да донесе устав, те основу државно-правнога поретка чини 7 тзв. основних закона. Израелски извештај, професор Клајн, са Правног факултета у Јерусалиму, међу одредбама основних закона као посебно значајну издвојио је одредбу чл. 4. Закона о Кнесету из 1958. године која предвиђа опште, националне, непосредне, тајне и пропорционалне изборе за Кнесет. Сав је Израел једна изборна јединица и гласа се за страначку листу, а не за појединог кандидата. Чл. 4. Закона о Кнесету предвиђа сопствену измену само уз пристанак апсолутне већине посланика Кнесета (61 од 120). По чл. 45. истог закона у ванредном стању је за измену чл. 4. Закона о Кнесету потребна двотрећинска већина, што је од посебног значаја с обзиром на чињеницу да у Израелу ванредно стање није укидано још од 1948. године. Учеснике у расправи је занимало мерило разликовања основног и обичног закона. Израелски представник је у одговору навео тежи поступак измене закона као мерило.

Узимајући учешће у расправи председник, секције професор Обер је у вези са питањем о носиоцу уставотворне власти отворио проблем савезних држава, рекавши да у Швајцарској уставотворну власт имају заједно народ и кантони, будући да до промене устава може доћи само са њиховим пристанком. Повезивање расправе о носиоцу уставотворне власти са питањем механизма промене устава довело је у расправи до истицања уобичајене поделе на тзв. чврсте и меке уставе. Југословенски представник, доцент Светомир Шкарић са Правног факултета у Скопљу, се у расправи успротивио априорној подели на чврсте и меке уставе на основу самога уставног текста. Он је присталица социолошке и политиколошке анализе конкретне уставне праксе. Као разлог за свој став навео је југословенски устав који је, упркос сложенем поступку уставних промена, у више наврата мењан. Овакво схватање је подржао председавајући професор Обер, који је истакао важност циљева уставне промене. Уколико су они довољно значајни, сагласност различитих уставотворних чинилаца се постиже упркос сложености уставотворног поступка.

Начин вршења или остваривања уставотворне власти је у расправи размотрен са становишта доношења новог устава, као и измене постојећег. Код доношења новог устава социјалистичке државе су посебан пример, јер се у њима устав по правилу усваја на референдуму. Посебну пажњу учесника у расправи привукла је установа опште дебате о нацрту устава, којој прибегавају социјалистичке државе. Кинески представник је тим поводом био упитан да ли постоје разлике између текста нацрта и усвојенога коначног текста новог кинеског устава. Професор Сјао Веи-јун је на постављено питање одговорио потврдно. Учесници у расправи су изразили интересовање и за праксу других социјалистичких држава у томе погледу, посебно за совјетску. Тада је, у одсуству совјетског представника у овој секцији, интервенисао професор Патрис Желар, де-

кан Правног факултета у Руану. Професор Желар је навео да се најновији совјетски устав разликује од свога нацрта у 14 чланова, при чему неке од разлика нису ни мало безначајне, као нпр. она у одредби о уставном положају жене у СССР коју је у народној расправи предложила космонаут Валентина Терјешкова. Професор Желар је навео и пример најновијег вијетнамског устава, где су у коначном тексту прихваћене поједине одредбе о шефу државе, управо супротне онима које је предвиђао уставни нацрт.

Вршење уставотворне власти у вези са изменом постојећег устава је посебно сложено питање које пресеца и кругове појединих сродних проблема. Размотрена су три начина промене устава: промена устава посебним законом, промена тумачењем и промена *via facti*. Први од поменутих начина промене устава је неколико пута поменут у расправи, као нпр. у једној интервенцији румунскога главног известиоца, професора Четеркија. На позив тунискога представника, професора Амора, учесницима, да наведу пример устава који дозвољава сопствену промену обичним законом, нико од учесника се није јавио за реч. На овоме месту би свакако било занимљиво чути мишљење британских стручњака за уставно право, али ова секција је радила без иједног Англосаксонца. Британци уопште нису дошли на Конгрес, а Американци нису показали занимање за рад II секције.

Промена устава тумачењем је такође спорна и са становишта вршења уставотворних овлашћења. Уставотворни субјект по правилу не тумачи устав, те субјекту који тумачи устав остаје отворена могућност да тумачењем постигне ефект промене устава, чиме фактички узурпира уставотворну власт. Питање тумачења устава је, међутим, било предмет расправе у посебној секцији, те овде није привукло већу пажњу.

Најзад, поставило се и питање фактичке промене устава. На овоме су настојали јапански учесници у расправи. Као пример је наведена одредба јапанског устава која Јапану забрањује држање војне силе. На питање председавајућег да ли је забрањена и одбрамбена војска, професор Хигуши, са Правног факултета у Токију, одговорио је потврдно. Упркос таквој уставној одредби, Јапан је до одређене мере развио оружане снаге.

Посебно је питање овлашћења уставотворне власти и могућности њеног ограничења. Расправа је показала да је уставотворна власт у начелу неограничена. Пример Израела је посебно речит. Тамо је уставотворни орган одбио да донесе устав. Учесници у расправи су углавном били сложни у погледу начелне неограничености уставотворца упркос постојању таквих одредаба у појединим уставима које забрањују измену устава или појединих његових одредаба. Тако нпр. садашњи француски устав начелно дозвољава сопствену промену, али забрањује промену одредбе о облику владавине. То је навело професора из Нантера да се запита да ли би било могуће увести монархију у Француској. Одговорио је потврдно, уз опаску да би претходно било неопходно укинати садашњи француски устав у целини. Тако разматрање би свакако могло наметнути питање о надустовном обележју појединих уставних одредби, али учесници су о томе расправљали на другим секцијама.

Дајући закључни осврт на расправу вођену у II секцији Конгреса, професор Четерки је казао да је она била не само академска, већ и пријатељска.

Рад III секције Конгреса (тема: Проблеми примене савремених устава)

Секцији је председавао професор Војислав Симовић са Правног факултета Универзитета у Београду. Уводну реч о проблемима примене савремених устава имала су два главна известиоца. Професор Сунa Кили са Правног факултета Универзитета у Истамбулу дала је преглед националних реферата на ову тему, као и своје критичке примедбе, које су потакле расправу и излагања о разним питањима која се сматрају битним за овај проблем. Зато је вредно пренети ову лезу ставова. Други глав-

ни известилац, професор Карлос Таље Аһавал са Универзитета у Кордоби, истакао је да раскорак формалног и материјалног устава ствара перманентну политичку кризу; те, дакле, његове последице далеко превазилазе правни аспект примене устава. Зато је постојање, тј. функционисање уставна од неупоредиво већег значаја од саме нормативне уставне креације органа. Посебан критички акценат стављен је на латино-америчку групу земаља коју карактеришу: неостваривање устава, политичка нестабилност, појава треће колонизације и утицај САД.

Професор Салвадор Марија Лозада са Универзитета у Буенос Аиресу је у вези са војним диктатурама и кршењем права човека указао на образовни, културни и друштвени значај подучавања на свим образованим нивоима о проблемима људских права, а посебно, Универзалне декларације о правима човека. Том циљу ће, између осталог, служити и латино-амерички Центар који ће се бавити питањем кршења права човека.

Француски представник, професор Лео Амон, је био мишљења да не треба оштро супростављати формални и материјални устав. А као најзначајније проблеме у вези са остваривањем устава истакао је проблем и значај изборних закона и, с тим у вези, средстава јавног информисања, нарочито радија и телевизије, као доминантних у односу на штампу. Слобода јавног информисања трпи сложене утицаје државе на ова средства, а она опет врше значајну персонализацију власти, која није политички идеал савремене уставне теорије.

Професор Мауро Капелети, представник Италије из Фиренце, подвукао је да уставно судство није лек за све проблеме примене устава, нарочито за примену социјалних права која су од изузетног значаја у савременом свету. Тај савремени свет захтева и координацију националних и „транснационалних“ устава. Нигеријски представник, професор Оџо Абиола са Универзитета у Лагосу, нагласио је два проблема земаља у развоју у остваривању устава: лидерство и нестабилност. Усвајајући тековине и нове доприносе западног конституционализма (представничку демократију, поделу власти, слободе и права индивидуе, политички плурализам, отворено друштво, државу благостања и др.), он је изразио и свој став да држава не може дуго опстати на бајонетима и да легалитет не може постојати без легитимитета.

У својој речи професор Луис Хенкин са Колумбија универзитета из Њујорка истакао је проблем манифестних и стварних устава, према томе да ли заиста ограничавају власт. Отуда и подела устава на дескриптивне, који описују шта власт ради и прескриптивне, који казују шта власт треба да ради. У остваривању устава посебну пажњу треба посветити проблему суспендовања појединих одредби устава, нарочито одредби о слободама и правима човека и грађанина.

Теоријски допринос дискусији дао је професор Казимјеж Дзијалоха са Универзитета у Вроцлаву указавши на проблеме теорије при одређењу појма и елемената примене устава. О истом је говорио и представник Туниса, Белал Садок, сматрајући да остваривање (*realisation*) устава није исто што и примена (*application*). Први је политички, а други, евентуално, правни термин. А оба, опет, треба разликовати од ефикасности (*effectivité*) која отвара три групе питања. То су: 1) правни механизам за обезбеђење ефикасности; 2) надустав и 3) степен остварености устава, одн. разлике норми и стварности.

Професор Улрих Карпен са Универзитета у Келну је, између осталог, указао на противречност принципа толеранције, одн. тешкоће одређења његових граница, када се претвара у злоупотребу, а мишљење је да тзв. надуставне норме и уопште, принципе, циљеве и вредности не треба стављати у устав, јер се мењају. Овај је став касније, на другим секцијама, често довођен у питање.

Председавајући, професор Симовић, констатовао је у завршној речи да разлике у рефератима потичу понајвише од сложености проблема примене устава којем се прилази са различитих методолошких приступа, али да нису ни тако велике, ни бројне као што се то, уосталом, током отворене и плодне расправе и закључило.

Раd IV секције Конгреса (тема: Тумачење устава)

Секцији је председавао професор Борис Н. Топорнин, директор одељења за уставно право Института за државу и право Академије наука СССР-а. Потпредседник секције је био Франсоиз Делпер, професор колеџа Томас Мор из Белгије. Главни извештач за питање тумачења устава био је професор Борџо Ломбарди са Правног факултета Универзитета у Торину, који је поднео и национални реферат за своју земљу. Остали национални реферати пристигли су из СР Немачке, Белгије, Кипра, Финске, Јапана, Југославије, Холандије и Италије. У с војству главног извештача професор Ломбарди је дао најкраћи приказ националних реферата и осврт на праксу питања које је било тема рада целе секције неких других држава из којих нису приспели национални реферати. Међу овима је поменуо САД, Шпанију, Француску и Португалију.

Професор Ломбарди је покренуо два питања као основна и најважнија. Прво се односи на могућност примене општих правила тумачења права на тумачење устава, а друго на могућност промене устава путем тумачења. Одговори на постављена питања у многоме зависе од субјекта тумачења и његове организације, која није иста у свим државама.

Главни извештач је пошао од схватања да нема традиције у примени општих правила тумачења права на тумачење устава. Наслеђе европске правне културе је засновано на мисли о механичкој примени закона, која треба да обезбеди једнакост уз обавезну судијску неутралност. Модерно доба је довело у кризу класична мерила тумачења. То најбоље показују расправе које се о овоме питању још увек воде у италијанском и немачком праву.

Јапански и холандски референти, професор Кобајаши Таказуке са Правног факултета Универзитета Аојама у Токију и професор Пиет В. К. Акерманс са Правног факултета Универзитета у Ротердаму, подстакли су разматрање питања о могућности промене устава путем његовог тумачења. Класично учење о тумачењу права и правна наука уопште, одбијали су такву могућност. Упркос томе, савремено искуство показује да се ово питање све чешће намеће у правничкој свакодневици. Типичан пример је наоружавање Јапана, државе чији устав забрањује држање оружане снаге. Главни извештач, професор Ломбарди, приклоњено се оној струји мишљења која у посматраној појави види прећутну промену устава, а не његово тумачење у строгом смислу речи. При таквом поступању, увек је реч о избору, одн. једној, у коначном исходу, политичкој одлуци, а не о самом тумачењу устава. То свакако сведочи и о топичкоме обележју тумачења уставних одредаба. Посебно питање из овог круга је оно о односу тумачења устава према неким основним слободама, нарочито слободи изражавања. Питање се не поставља свуда на исти начин. Новији уставни, као нпр. шпански, набрајају све видове изражавања, чију слободу јемче, док то са старијим уставним текстовима није случај. У државама са старијим уставом уставне одредбе о слободи изражавања по правилу су протумачене тако, да се њихова примена протегне и на нова средства испољавања мисли, каква је нпр. телевизија. Тај процес се не одвија свуда на исти начин и подједнако брзо. Главни извештач је навео да је нпр. у Француској тек пре годину дана делимично либерализован радио. Ово питање је у вези са проблемом примене аналогije у области људских права, што је изазвало интервенције у расправи.

Оба напред поменута питања, која су заузела средишње место у реферату главног извештача, зависе и од организације надзора уставности и постављају се на различит начин у државама са различитим системима. Међу овима ваља издвојити државе са посебним уставним судством, каква је нпр. она из које долази главни извештач. Други тип организације тумачења је онај у којем је надзор над уставношћу поверен редовном суду. У расправи је од представника овога типа држава узео учешће представник Грчке, Манитакис Антонијс, професор Правног Факултета Универзитета у Солуну. Најзад, постоје и државе са

особеним системима, каква је нпр. Француска, где Уставни савет врши надзор над уставношћу закона, или Финска, где је тумачење Устава поверено посебној парламентарној комисији, о чему је детаљније говорио професор Антеро Јиранки из Института за јавно право Универзитета у Туркуу.

У расправи која је уследила изнета су занимљива искуства појединих земаља у пракси тумачења устава и размењена мишљења о могућностима које у овој области нуде поједини системи. Учествовали су професори Зигфрид Магира, са Универзитета у Келну, професор Евгени Димитров са Правног факултета Универзитета у Скопљу, професор Албрехт Вебер са Универзитета у Оснабрику, председник Француске, професор Лео Амон и представници Шведске и Туниса, професори Бјеркен Торстен са Универзитета у Штокхолму и Абделфатах Амор са Факултета за правне, политичке и економске науке у Тунису.

Рад V секције Конгреса (тема: Контрола уставности закона)

Радам V секције која се бавила проблемом контроле уставности закона руководио је професор Кент Гринвалт са Колумбија универзитета из Њујорка уз помоћ нигеријског представника, професора Касима Момсуда са Универзитета у Лагосу. Главни извештач, професор Витолд Загжевски са Правног факултета Јагелонског универзитета из Кракова, изнео је општи поглед на настанак и развој контроле уставности закона и преглед, истина не исцрпан, постојећих механизма, одн. институција које ту контролу врше у појединим земаљама. При том је учинио научно вредан пажње покушај да их групише у сродне системе.

Иако је Енглеска, као колевка конституционалности, вршила велики утицај на уставни развој Европе, иако је велика Француска револуција поставила себи за циљ остварење основних принципа: принципа суверености народа, који треба да се оствари представничком скупштином, и принципа природног поретка, који установљава писани устав као највиши закон земље, САД су врло дуго биле једина земља у којој је постојала уставна контрола закона, а то значи заштита класичних принципа као политичко-правних тековина цивилизације. Ова је контрола посредно, преко надлежности за тумачење основних уставних принципа, поверена Врховном суду у САД. Амерички модел контроле уставности закона је у овом веку вршио знатан утицај, прво, на теорију, а затим и на праксу конституционализма. Овај други утицај види се на примерима Јапана и Индије, као и неких афричких земаља, које су се развијале у духу англо-саксонске правне традиције.

Постоје земље које не допуштају судску контролу уставности (Швајцарска, Шведска, у одређеним случајевима Ирска), али то не значи да се не чине организовани напори да се обезбеди супрематија уставних принципа.

У скоро свим социјалистичким земаљама доминира схватање да би било супротно демократским принципима устава допустити било ком телу да ставља ван снаге акте врховног представничког тела. Па ипак, ово престаје да буде аксиом. Југославија има већ двадесетогодишњу праксу уставног судства. Чехословачка (од 1968) и Пољска (од 1982.) имају неку врсту судских тела која врше делимичну контролу уставности. У Мађарској (од 1972.) и у ДР Немачкој (од 1974.) народне скупштине обезбеђују сагласност закона са уставом. Претходна контрола нацрта закона поверена је у Румунији Комитету за законодавство Скупштине. У СССР-у Президијум Врховног Совјета има посебан положај у надгледању уставности.

Оригиналан модел, који се јасно разликује од америчког, пружа аустријски тип контроле уставности, уведен после I светског рата. Ту постоји посебан Уставни суд аустријске Федерације. Ово решење је послужило као узор другим европским земаљама, нарочито Италији, и СР Немачкој, а широко узев и Југославији.

Специфичан је, мада се може сврстати у горњу групу, случај развоја ове контроле у Француској. Од њеног негирања, због инкомпатибилности са принципом националног суверенитета, који се огледа у изузетном положају Парламента и његових аката, преко увођења Уставног комитета, у IV републици, који делује уз Државни савет и Председника републике, до Уставног савета, створеног у V републици, чија је надлежност у контроли уставности проширена у односу на ранији Уставни комитет. Слично решење имају и неке афричке земље које су биле под француским кофилским утицајем.

У општем осврту на националне реферате може се констатовати преваходно нормативни приступ, који има велики информативни значај, али не пружа потпун увид у проблеме контроле уставности. Посебно је штета што југословенски референти и учесници у дискусији нису пружили, ако не преглед, а оно неке примере праксе уставних судова, који би потврдили и увећали значај нормативних решења и развејали сумњу да она врло често служе само као конституционални декор, нарочито у социјалистичким земљама.

Најзад, треба издвојити реферат јапанског професора Урате Кенџија, који својом особеном темом и приступом привлачи посебну пажњу. Он третира правну идеологију на којој почива контрола уставности у Јапану, наиме, принцип владавине права, филозофију природног права, демократију, правни позитивизам и легитимитет правде, онако како су ове идеје реципиране, интерпретиране и примењене у јапанској правној-политичкој култури, која је имала особену традицију и оријентацију.

На крају, уместо оцене а и закључака, треба истаћи да је I конгрес за уставно право у потпуности оправдао своје одржавање и у великој мери остварио тежњу организатора и шире, тежње целокупне међународне асоцијације за уставно право. Ово стога што се на широкој међународној основи први пут окупио велики број конституционалиста, изразивши тежњу да развија међусобну сарадњу, негује узајамне контакте и размењује искуства. Поднети реферати и усмена излагања презентирали су највиши степен у развоју савремене науке уставног права у земљама учесницама Конгреса. Дискусија вођена за све време конгресних дана у секцијама и свакодневним сусретима и разговорима учесника била је научна, стручна и посебно отворена и пријатељска, са израженом вољом за разумевање узајамних разлика.